

سوزه روز

روایتی از گسترش مشارکت اجتماعی، آموزش همگانی و تاب‌آوری محلی با توسعه خانه‌های هلال در اقصی نقاط ایران

سنگرهای کوچک، امیدهای بزرگ در دل محله‌ها

شهروند! در دل کوچه پس‌کوچه‌های شهرها و روستاهای ایران، پناهگاهی از جنس مهر و خدمت شکل گرفته است؛ خانه‌هایی کوچک با دیوارهایی ساده اما قلب‌هایی بزرگ، که «خانه هلال» نام گرفته‌اند. جایی که رنگ سفید دیوارهایش، رنگ آرامش است و آرم سرخ هلالش، نشانه فداکاری. این خانه‌ها، نمایندگان بی‌ادعای جمعیت هلال احمر در محله‌ها هستند؛ نهادهایی محلی برای آموزش، امداد، مشارکت و تاب‌آوری. خانه‌های هلال، فراتر از یک مکان فیزیکی، مفهوم و جنبشی اجتماعی هستند؛ حاصل هم‌افزایی مردم و نهادهای محلی با حمایت جمعیت هلال احمر. طرحی که با هدف تمرکززدایی از خدمات امدادی و توسعه فرهنگ داوطلبی در سطوح محله‌ای آغاز شد، حالا به شبکه‌ای گسترده در سراسر کشور تبدیل شده است. تا پایان سال ۱۴۰۳، بیش از ۷۱۰۰ خانه هلال در روستاها، شهرها، مناطق محروم، مناطق مرزی و حتی محله‌های پرجمعیت شهری راه‌اندازی شده‌اند.

خانه‌ای برای مردم، به دست مردم

ساده‌ترین تعریف از خانه‌های هلال، یک پایگاه داوطلب محور در سطح محله است؛ پایگاهی که توسط مردم اداره می‌شود. برای مردم فعالیت می‌کند و مأمور مردم در روزهای بحران و آرامش است. این خانه‌ها عموماً در ساختمان‌های شوراهای اسلامی روستا، دهیاری‌ها، مدارس، مساجد، کتابخانه‌ها و حتی خانه‌های شخصی خیران یا داوطلبان فعال مستقر می‌شوند. هزینه‌ای برای ساخت ندارند، اما نقشی حیاتی در توسعه سرمایه اجتماعی ایفا می‌کنند. خانه‌های هلال، از همان روز نخست با فلسفه‌ای مشخص شکل گرفتند: نزدیک شدن هلال احمر به مردم و مشارکت دادن مردم در فرآیندهای امداد، آموزش، کاهش ریسک، سلامت محور و توانمندسازی. در واقع، این خانه‌ها مصداق عینی از تحقق حکمرانی محلی در حوزه تاب‌آوری و مدیریت بحران هستند.

آموزش، نخستین رسالت خانه‌های هلال

هر خانه هلال، دروازه‌ای به سوی آموزش‌های کاربردی است؛ از کمک‌های اولیه و آمادگی در برابر زلزله، تا حمایت روانی، آموزش پدافند غیرعامل، محیط زیست، تاب‌آوری اجتماعی و حتی مهارت‌های زندگی. این آموزش‌ها توسط مربیان محلی یا تیم‌های اعزامی جمعیت هلال احمر برگزار می‌شوند. مهم‌تر آنکه خانه‌های هلال بستری هستند برای شناسایی ظرفیت‌های بومی، تربیت امدادگران محله‌ای و سازماندهی تیم‌های واکنش سریع محلی. به ویژه در مناطق روستایی، که فاصله با پایگاه‌های امدادی زیاد است، این آموزش‌ها نقش نجات‌بخشی دارند. در بسیاری از حوادث، داوطلبان آموزش دیده در خانه‌های هلال، نخستین امدادگران صحنه بوده‌اند؛ از امداد رسانی در برف‌گیرهای زمستانی و سیلاب‌های بهاری گرفته تا نجات آسیب دیدگان از زلزله یا تصادفات جاده‌ای.

شبکه‌سازی داوطلبانه: از خانه تا هلال بزرگ

یکی از اهداف اصلی خانه‌های هلال، شبکه‌سازی است؛ یعنی شناسایی و توانمندسازی داوطلبان محلی، آموزش و سازماندهی آنها و پیوندشان با ساختارهای ملی هلال احمر. هر خانه هلال، ظرفیتی برای تربیت اعضای جوان، نجاتگر، داوطلب، سفیران محیط زیست و امدادگران آینده است. طرح‌هایی مانند «دادرس» (دانش آموز آماده در روزهای سخت)، «همسفران نجات»، «سفیران سلامت»، «کانون خانواده»، «مربیان مهارت محوری» و... در بستر خانه‌های هلال اجرا می‌شود. بسیاری از نوجوانان و جوانانی که امروز در تیم‌های امدادی فعالیت می‌کنند، اولین آموزش‌هایشان را در همین خانه‌های کوچک آغاز کرده‌اند.

خانه هلال؛ گامی در جهت عدالت و تاب‌آوری اقلیمی

یکی از وجوه مهم خانه‌های هلال، همسویی آنها با اهداف توسعه پایدار است. آموزش مدیریت منابع آب، مقابله با خشکسالی، کشاورزی سازگار با تغییر اقلیم، کاشت درختان بومی، فرهنگ‌سازی برای حفاظت از محیط زیست و مدیریت پسماند از جمله برنامه‌هایی است که در برخی خانه‌ها اجرا می‌شود. به ویژه در استان‌های خشک مانند سیستان و بلوچستان، یزد، خراسان جنوبی و کرمان، خانه‌های هلال به پایگاه‌های سبز تبدیل شده‌اند.

خانه هلال در شهر؛ جایی برای همدلی محله‌ای

اگرچه خانه‌های هلال بیشتر در روستاها شناخته شده‌اند، اما در یافت شهری نیز نقش مهمی دارند. در محله‌هایی با تراکم جمعیت بالا، آسیب‌پذیری اجتماعی یا مهاجرت‌پذیری زیاد، خانه هلال تبدیل به مرکز همدلی، همبستگی و آموزش شهروندی شده است. طرح‌هایی مثل «همسایه آماده»، «کوچه‌های تاب‌آور»، «خلوانه آماده» و «پویش محله‌ای برای حمایت روانی» از دل این خانه‌ها بیرون آمده‌اند. در تهران، مشهد، اهواز، بندرعباس و زاهدان، تجربه‌هایی موفق از خانه‌های هلال محلی وجود دارد که توانسته‌اند با آموزش و مشارکت همسایگان، محله‌هایی آماده‌تر و مقاوم‌تر بسازند.

خانه هلال: بازوی مردمی مدیریت بحران

در بسیاری از استان‌ها، هنگام وقوع حوادثی مانند زلزله، سیل، آتش‌سوزی یا تصادف جاده‌ای، خانه‌های هلال اولین نقطه تماس امدادی و محل تجمع داوطلبان هستند. وجود این خانه‌ها موجب تسریع در پاسخگویی، کاهش تلفات و افزایش مشارکت مردم در کنترل بحران شده است. در بسیاری از مواقع، خود خانه هلال به مرکز جمع‌آوری کمک‌های مردمی تبدیل می‌شود. این خانه‌ها همچنین نقش ارتباطی میان جمعیت هلال احمر و سایر نهادهای (دهیاری، شورای روستا، آموزش و پرورش، بسیج، NGOهای محلی) ایفا می‌کنند؛ نقش حلقه واسطی که می‌تواند هماهنگی را در شرایط اضطرار افزایش دهد.

خانه‌هایی برای آینده‌ای تاب‌آورتر

خانه‌های هلال، بیش از آنکه ساختمان باشند، ایده‌اند. ایده‌ای برای مشارکت دادن مردم در سرنوشت خودشان؛ برای آموزش، آگاهی، همدلی و امداد. امروز، هر خانه هلال یک سنگر اجتماعی است؛ سنگری کوچک با کارکردهای بزرگ. و اگر این حرکت ادامه یابد، در آینده‌ای نه‌چندان دور، ایران کشوری خواهد بود با میلیون‌ها امدادگر بالقوه، در هر خانه، در هر کوچه، در هر روستا. و این یعنی تاب‌آوری محلی.

عزتی وظیفه‌خواه؛ این طرح، اگر درست اجرا شود، هم امید اجتماعی را باز می‌گرداند، هم سرمایه اجتماعی تولید می‌کند، خادم یک راهبر است؛ برای حکمرانی مشارکتی، برای احیای اعتماد عمومی، و برای ساختن جامعه‌ای که در سخت‌ترین روزها، از درون خودش، خودش را نجات دهد...»

با فرمان رئیس جمعیت هلال احمر، شبکه‌ای مردمی و چابک در خانه‌های هلال جان گرفت

خادم، نهضت نوین مشارکت اجتماعی با پرچم هلال

[مریم رضاخواه] هرجا ملت ایران در گذرگاه‌های سخت قرار گرفت، یک راه پیش رویش بود؛ بازگشت به مردم. بازگشت به همان مردمی که بحران را بهتر از

مسئولان می‌شناسند و راه حل را نه در متن دستورالعمل، که در متن زندگی پیدا می‌کنند. در این میان، پرچمی تازه به اهتزاز درآمده؛ طرحی زاده شده از دل تجربه، باور و آینده‌نگری، نامش «خادم» است؛ اما نه در معنای محدود و اجرایی، بلکه در مفهوم عمیق ایمانی و اجتماعی آن. «خادم» شبکه‌ای از مردمی‌ترین نیروهای جامعه است که بی چشم داشت، بی دستور و بی منت، آمده‌اند تا بازوی اجرایی مردم در دل خود مردم باشند. شبکه‌ای که با تکیه بر مسجد، معتمد محله و قلب‌های آماده، می‌خواهد نقشه‌ای نواز اداره اجتماع ترسیم کند؛ مردمی، چابک، کم‌هزینه و سرشار از انگیزه. دکتر پیرحسین کولیوند، رئیس جمعیت هلال احمر، این شبکه را نماد واقعی حضور و نقش بی‌بدیل مردم در عرصه اجتماعی می‌داند و با تأکید می‌گوید: «هلال احمر نهادهای مردمی است که بدون همراهی و مشارکت فعال مردم، هرگز به هدف خود نخواهد رسید. خانه‌های هلال کانون‌های امید و توانمندسازی‌اند که می‌توانند تحولی شگرف در مدیریت بحران، تاب‌آوری اجتماعی و توسعه محله‌ای ایجاد کنند.» کولیوند با اشاره به محورهای حیاتی فعالیت‌های شبکه خادم تأکید می‌کند: «از اوقات فراغت و نشاط اجتماعی گرفته تا سلامت جسم و روان، از توانمندسازی و آموزش تا معیشت و اشتغال محله محور، همه در این شبکه به هم پیوسته‌اند تا با مشارکت مردم، شرایطی بسازند که در آن همدلی و حمایت اجتماعی رشد کند و جامعه‌ای تاب‌آور و مقاوم شکل بگیرد.» او اطمینان می‌دهد که نیروهای هلال احمر با تمام توان در کنار مردم هستند و مسیر خدمت‌رسانی بدون کوچک‌ترین وقفه و کاستی ادامه دارد؛ حرکتی که «خادم» را به نمادی از قدرت مردمی، همبستگی و آینده‌ای روشن تبدیل کرده است.

شبکه‌ای ریشه‌دار و خودجوش

«خادم» پاسخی است به آن پرسش تاریخی: مردم چگونه می‌توانند بازگر اصلی باشند؟ «خادم» آمده تا مردم را نه تماشاگر، که تصمیم‌ساز و آینده‌ساز سازد. شبکه‌ای اجتماعی، خودجوش و ریشه‌دار. محمد جواد عزتی وظیفه‌خواه، رئیس سازمان داوطلبان جمعیت هلال احمر، می‌گوید: «ما آمده‌ایم تا خادم مردم باشیم، نه حاکم بر مردم؛ و این خدمت، وقتی معنا پیدا می‌کند که مردم خود در مرکز صحنه باشند.»

طرح «خادم» فقط یک برنامه نیست؛ یک خیزش فکری، اجتماعی و ایمانی است. مسیری است برای احیای اعتماد عمومی، فعال‌سازی سرمایه‌های انسانی، و نجات حکمرانی از بی‌رقعی مرم. در این گزارش، از زبان رئیس سازمان داوطلبان جمعیت هلال احمر، معمار این طرح، از راه‌های موفقیت آن خواهیم گفت؛ از مسجد تا محله، از تصمیم‌سازی تا همدلی، از آمیدی تازه که در همدان جوانه زده است.

سرزمین آماده، زمینه همدل

همدان، با پیشینه تمدنی، تنوع فرهنگی و شبکه‌ای گسترده از محله‌ها و مسجدها، نه تنها بستر طبیعی زیست اجتماعی دارد، بلکه ظرفیتی بی‌بدیل برای مردمی‌سازی هم در دل آن نهفته است. با جمعیتی نزدیک به دو میلیون نفر، ۱۵۹۳ مسجد و بیش از هزار روستا، این استان یک میدان آماده برای پیاده‌سازی شبکه‌ای اجتماعی، داوطلبانه و تاب‌آور به شمار می‌آید. عزتی وظیفه‌خواه می‌گوید: «ما با همدان، از مسجد آغاز کردیم؛ از جایی که هم ریشه دینی دارد و هم تاریخچه کش‌گری اجتماعی. مسجد می‌تواند قلب تپنده یک محله باشد، اگر ما قلب مردم را به آن پیوند بزنیم. خادم اگر قرار است تاریخ ساز شود، باید در خانه‌های هلال ریشه بدواند؛ همدان آغازه است، اما مقصد، کل ایران است.»

خادم، نامی برای مسئولیت مردمی

خادم، فقط یک اسم نیست. به گفته عزتی وظیفه‌خواه، این واژه حامل بار فرهنگی، دینی و اخلاقی است؛ خادمی نه از سر وظیفه‌داری، بلکه از سر باور و عشق. این طرح، شبکه‌ای از سلسله‌مراتبی اما مردم‌پایه را بنیان می‌گذارد: معتمدین محله، حلقه اول تصمیم‌سازی شوراهای شهرستانی و استانی، حلقه‌های پیوند و سیاست‌گذار پیش‌تیبانی ملی هلال احمر، برای آموزش، سازماندهی و ارزیابی در این ساختار، هیچ‌کس تماشاگر نیست. مردم نه تنها در اجرا، که در تصمیم‌سازی حضور دارند؛ این یعنی دموکراسی اجتماعی در عمل.

محله محوری؛ بازگشت به اصل

در بطن خادم، فلسفه محله محوری موج می‌زند. طرح بر آن است تا مسجد، محله و مردم را به مثلث قدرت اجتماعی تبدیل کند. فعالیت‌ها از دل محله آغاز می‌شوند و حول پنج محور اصلی می‌چرخند:

۱. همدلی اجتماعی و کمک‌های مؤمنانه

۲. سلامت جسم و روان برای همه

۳. ارتقاء معیشت و اشتغال محلی

۴. آموزش و آمادگی در بحران‌ها

۵. نشاط، فرهنگ و فراغت

عزتی می‌گوید: «اگر قرار است جامعه‌ای مقاوم بسازیم، باید محله را مقاوم کنیم؛ چون هر بحران، نخست بر دوش محله‌ها سنگینی می‌کند.»

مشارکت بی چشم داشت، قدرت بی مرز

داوطلبان «خادم» نه حقوق می‌خواهند، نه جایگاه رسمی؛ آن‌ها می‌خواهند اثر بگذارند. همین روح داوطلبی است که، به تعبیر عزتی، شبکه را چابک، کم‌هزینه و مقاوم می‌سازد. او با نگاهی ریشه‌دار به تجربه‌های پیشین می‌افزاید: «در هر حادثه‌ای، داوطلب‌ها اولین کسانی هستند که می‌رسند؛ اگر شبکه‌ای نداشته باشیم که آن‌ها را سازماندهی کند، این انرژی عظیم ممکن است هدر برود.»

چالش‌ها، اما نه مانع‌ها این طرح، مثل هر مسیر تحول محور، با چالش‌هایی روبه‌روست: ضعف آموزش‌های پایه‌ای، پراکندگی فرهنگی، کمبود انگیزش مستمر و البته، تداخل نهادها. با این حال، به باور عزتی، راه‌برون رفت از همین دل چالش‌ها زاده می‌شود؛ به شرط آن‌که هم‌افزایی نهادها جایگزین رقابت‌های بروکراتیک شود و آموزش، از یک فعالیت فصلی به گفتگویی همیشگی بدل گردد.

آینده‌ای که باید ساخت

طرح خادم، بیش از آن‌که برای امروز طراحی شده باشد، برای فردا بنا شده؛ فردایی که مردم فقط مطالبه‌گر نیستند، بلکه خود راه‌حل‌اند. عزتی وظیفه‌خواه در پایان می‌گوید: «این طرح، اگر درست اجرا شود، هم امید اجتماعی را باز می‌گرداند، هم سرمایه اجتماعی تولید می‌کند. خادم یک راهبر است؛ برای حکمرانی مشارکتی، برای احیای اعتماد عمومی، و برای ساختن جامعه‌ای که در سخت‌ترین روزها، از درون خودش، خودش را نجات دهد.» و اگر چنین شود، همدان نه تنها یک استان، که الگویی ملی خواهد بود؛ الگویی برای ایران فردا. نیروهای هلال احمر و خانه‌های هلال، ستون‌های خادم هستند؛ نیروهایی که بدون توقف و با تمام توان در کنار مردم ایستاده‌اند تا شعار «از مردم، با مردم و برای مردم» را به حقیقتی ملموس بدل کنند. این شبکه نه فقط در بحران‌ها، که در زندگی روزمره نیز همراه و پشتیبان است؛ پلی میان مردم و قدرت، سازنده آینده‌ای روشن، امن و انسانی برای همگان.

تأثیرات پیش‌بینی شده و پایدار طرح

طرح «خادم» به دنبال تأثیرات مثبت و پایدار است. پیش‌بینی‌ها از این قرار است:

● کاهش بیکاری و رونق کسب و کارهای کوچک محله محور

● کاهش آسیب‌های اجتماعی و بهبود سلامت روانی اجتماعی

● افزایش کیفیت مدیریت بحران و توان بازسازی محلات پس از حوادث طبیعی

● ایجاد حس تعلق، همدلی و نشاط اجتماعی در میان شهروندان

● تقویت انسجام ملی و حفظ فرهنگ غنی کشور این طرح می‌تواند الگویی منحصر به فرد برای سایر استان‌ها و حتی کشور باشد.

طرح «خادم» نشان‌دهنده قدرت تغییرات مردمی و ظرفیت عظیم شبکه‌های اجتماعی در بطن جوامع محلی است. با استفاده از پتانسیل‌های موجود در استان‌ها، این طرح می‌تواند در زمینه‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی تحول‌آفرینی اساسی را به وجود آورد. آغاز این شبکه نه تنها به تحقق اهداف توسعه محلی می‌انجامد بلکه مسیر جدیدی برای همکاری و مشارکت مردمی در کشور خواهد گشود. «خادم» به عنوان نماد مشارکت اجتماعی، به آینده‌ای روشن‌تر و تاب‌آورتر برای مردم همدان و سایر مناطق کشور امید می‌بخشد.

